

РОЗДІЛ 8

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ВИКЛАДАЧА

Жукова Анна, професор кафедри іноземних мов Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-7292-1605>

Гальченкова Марія, викладач кафедри іноземних мов та військового перекладу, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-9049-2082>

Деміхова Світлана, викладач кафедри гуманітарних наук, Інститут психологічної підтримки, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-6088-6195>

Професійне самовизначення є одним із найбільш фундаментальних і водночас найменш вивчених феноменів у психології праці та особистості. Воно охоплює складний, багаторівневий процес усвідомлення людиною свого місця у системі суспільного виробництва, формування ставлення до власної діяльності як до особистісно значущої, відповідальної та осмисленої. На відміну від простого вибору сфери зайнятості, справжнє самовизначення передбачає інтеграцію фахових знань і навичок із глибинними ціннісними орієнтаціями, уявленнями про власне призначення та суб'єктну позицію у світі.

Особливої психологічної глибини і соціальної значущості ця проблема набуває стосовно педагогічної діяльності. Викладач — це не лише носій знань і методичних умінь, а й суб'єкт особливого типу міжособистісних стосунків, у яких через передачу досвіду, цінностей і способів мислення формується особистість іншої людини. Саме тому якість педагогічної

взаємодії нерозривно пов'язана зі станом внутрішнього світу самого педагога: його мотиваційною зрілістю, рефлексивністю, ідентичністю та здатністю до самовідновлення. Викладач, який не визначився зі своєю професійною ідентичністю або переживає стан внутрішнього конфлікту щодо власного покликання, не здатний повноцінно реалізовувати виховну та розвивальну функції педагогічної діяльності.

Актуальність дослідження психологічних аспектів професійного самовизначення викладача визначається кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, сучасна освіта перебуває в умовах перманентних трансформацій: оновлення освітніх стандартів, цифровізація навчального процесу, зміна ролі викладача від «транслятора знань» до «фасилітатора розвитку» — усе це вимагає від педагога не лише адаптаційних ресурсів, але й стійкої, гнучкої ідентичності. По-друге, в умовах інформаційного суспільства зростає ризик розмивання меж педагогічної ролі та виникнення рольових конфліктів, що негативно позначається на мотивації і психічному здоров'ї фахівців освіти. По-третє, демографічні та соціальні зміни у студентській аудиторії висувують нові вимоги до суб'єктності викладача — його здатності до розуміння, емпатії та осмисленого самовираження у педагогічному просторі.

У зарубіжній психології суттєвий внесок у розуміння самовизначення зробили Е. Еріксон, концепція ідентичності якого дозволяє розглядати педагогічне самовизначення як один із ключових аспектів цілісної ідентичності дорослої особистості (Erikson, 1968), а також Д. Сьюпер, який запропонував стадіальну модель кар'єрного розвитку, що враховує динаміку Я-концепції людини протягом усього трудового шляху (Super, 1980). Теорія самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна надала потужний інструментарій для аналізу внутрішньої мотивації педагогів, задоволення базових психологічних потреб у автономії, компетентності та причетності (Deci & Ryan, 2000).

Специфіка педагогічної діяльності як особливого виду праці детально розглядається у роботах А. К. Маркової, яка виокремила рівні педагогічної майстерності та показала зв'язок між рівнем суб'єктної залученості викладача і якістю його роботи, є обґрунтовано структуру педагогічних здібностей і поставила питання про психологічні умови їх розвитку впродовж кар'єри, розробила модель особистісно-професійного розвитку педагога, в якій центральне місце займає процес самовизначення як постійного узгодження між «Я-реальним» і «Я-ідеальним» у професійній ролі.

Попри значну кількість досліджень, проблема психологічного аналізу професійного самовизначення саме викладача залишається недостатньо систематизованою. У наявних роботах, як правило, або досліджується загальна структура самовизначення безвідносно до специфіки педагогічної праці, або описуються окремі аспекти — мотивація, вигорання, ідентичність — поза зв'язком із цілісним процесом самовизначення. Бракує також інтегративних моделей, які б поєднували когнітивні, афективні та поведінкові компоненти самовизначення і враховували вплив конкретних соціально-педагогічних умов.

Предметом дослідження є психологічна структура, чинники та динаміка професійного самовизначення викладача на різних етапах його фахового шляху.

Метою дослідження є здійснення комплексного психологічного аналізу феномену професійного самовизначення викладача — його сутності, структурних компонентів, закономірностей розвитку та умов оптимізації.

У дослідженні застосовано комплекс методів: теоретичний аналіз і синтез наукових джерел, порівняльний аналіз концептуальних підходів, систематизація та узагальнення психологічних даних. Теоретико-методологічну основу роботи складають суб'єктно-діяльнісний підхід,

гуманістична психологія (А. Маслоу, К. Роджерс) та теорія самодетермінації (Е. Десі, Р. Раян).

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у системі підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, у роботі психологічних служб закладів освіти, а також у розробці програм психологічного супроводу професійного розвитку викладачів.

В сучасному освітньому середовищі професійне самовизначення викладача стає важливим питанням, що вимагає глибокого розгляду та психологічного аналізу. Роль викладача у суспільстві надзвичайно велика, оскільки від нього залежить не лише якість знань та навичок студентів, але й їхній професійний розвиток та підготовка до майбутніх завдань і викликів. Вибір професії вчителя та подальший розвиток в цій сфері мають значущий вплив на особистість, життєвий шлях, інтереси та цінності особи.

Психологічний аналіз професійного самовизначення викладача відкриває перед нами багато складних питань, які стосуються індивідуальних рис особистості, мотивації, психологічних процесів, що відбуваються в процесі прийняття рішень щодо вибору професії вчителя. Цей аспект викладацької діяльності може бути розглянутий як складний психологічний процес, що включає в себе розвиток професійної ідентичності, самопізнання, формування власних цінностей і цілей, а також роботу над власними навичками та компетенціями.

Ми спробуємо детально розглянути психологічні аспекти професійного самовизначення викладача, вивчивши теорії і підходи, що допомагають розкрити складність цього процесу. Ми розглянемо мотиваційні аспекти вибору професії вчителя, вплив суспільного контексту та особистих характеристик на цей вибір, а також важливість розвитку професійної ідентичності для якісного викладання та співробітництва зі студентами. Наш аналіз допоможе краще зрозуміти професійний розвиток викладача, а також

надати інформацію, яка може бути корисною для осіб, які розглядають викладацьку діяльність як свою майбутню професійну траєкторію.

Викладання - це не просто робота, це професія, яка має глибокий вплив на майбутнє суспільства. Викладачі несуть відповідальність за формування молодих умів, передачу знань та прищеплення цінностей наступному поколінню. Однак ця професія пов'язана з унікальним набором викликів і вимог, які можуть суттєво вплинути на мотивацію вчителя та його задоволеність роботою. Одним із вирішальних аспектів психологічного благополуччя та ефективності викладача є його професійне самовизначення. Це дослідження заглиблюється в психологічний аналіз професійного самовизначення педагога, досліджуючи його значення, теоретичні основи, фактори впливу та наслідки для сфери освіти.

Професійне самовизначення викладача - це багатовимірне поняття, яке відображає ступінь, до якого педагоги відчують себе автономними, компетентними та пов'язаними зі своєю роботою. Іншими словами, воно відображає ступінь, до якого викладачі відчують причетність до своєї професії та внутрішню мотивацію до неї. Щоб глибше зрозуміти цей конструкт, корисно звернутися до Теорії самодетермінації, психологічної концепції, розробленої Деці та Райаном (1985). Теорія самодетермінації стверджує, що люди мотивовані, коли задоволені їхні психологічні потреби в автономії, компетентності та спорідненості. У контексті освіти викладачі, які відчують, що мають автономію у своїх методах викладання, компетентність у своїй здатності навчати і значущі стосунки зі своїми студентами, мають більше шансів бути внутрішньо вмотивованими і задоволеними своєю роботою.

Автономія, одна з фундаментальних психологічних потреб, визначених в Теорії самодетермінації, є центральною для професійного самовизначення викладача. Викладачі, які мають свободу приймати рішення щодо своєї навчальної програми, методів викладання та управління групою, з більшою

ймовірністю відчують почуття причетності до своєї роботи. Доведено, що лідерство, яке підтримує автономію і сприяє створенню середовища, де викладачі заохочуються до прояву своєї творчості та індивідуальності, підвищує мотивацію вчителів та їхню задоволеність роботою.

Ще однією ключовою психологічною потребою в рамках Теорії самодетермінації є компетентність. Компетентність - це віра викладача у свою здатність ефективно навчати студентів. Коли викладачам надаються можливості для професійного розвитку, навчання та ресурси, вони з більшою ймовірністю відчують себе компетентними у своїй ролі. Ця впевненість у своїх педагогічних здібностях сприяє почуттю професійного самовизначення, оскільки викладачі мають більшу внутрішню мотивацію до постійного вдосконалення своїх педагогічних практик.

За словами П.Г. Щедровицького, самовизначення - це здатність особистості конструювати власний життєвий шлях та індивідуальну історію [2].

Визначення вченого Ф.В. Повшедної розглядає професійне самовизначення як тривалий, динамічний та цілісний процес, в якому майбутній вчитель обирає та планує свою майбутню професійну діяльність [1].

Слід зауважити, що в процесі професійного самовизначення виникають суперечності різного характеру, такі як суперечності між особистістю та зовнішніми умовами життєдіяльності, а також внутрішньоособистісні конфлікти [4].

Аналіз наукової літератури дозволяє визначити професійне самовизначення як процес формування професійної спрямованості, розвитку компетентності та інших соціально важливих і професійно необхідних якостей, їх інтеграцію та готовність до постійного професійного зростання [5].

А.К. Маркова визначає критерій для визначення етапу самовизначення професіонала, а саме рівні професіоналізму особистості. Серед цих рівнів виділяється суперпрофесіоналізм, що складається з трьох етапів: вільного володіння професією у формі творчості, оволодіння суміжними професіями та творчого самопроекування власної особистості [5].

Вибір професії – складний процес, який має враховувати багато різних аспектів. Є. О. Клімов виділив 8 факторів, які можуть вплинути на вибір професії. Вони такі:

- думка батьків, старших членів сім'ї;
- думка друзів;
- думка вчителів школи;
- особисті професійні плани;
- здібності;
- рівень соціального визнання;
- знання професії;
- нахили.

Крім того, іншим фактором, який слід враховувати, є актуальність професії на ринку праці та прогноз попиту на таких фахівців у майбутньому. Правильний вибір професії дає змогу розкрити природні можливості, реалізувати задуми, отримати задоволення від роботи, вміти ефективно приносити суспільну користь. З точки зору безпечної та ефективної роботи, важливо вибрати професію, яка відповідає природним здібностям, щоб зменшити ризик помилки через невідповідність системи «психофізіологічної особливості – вимоги професії». Професійне самовизначення людини починається далеко в її дитинстві, коли в дитячій грі, дитина приймає на себе різні професійні ролі, і відворює пов'язану з нею поведінку[6].

Професійне самовизначення на різних етапах розвитку особистості, що включають: дошкільне дитинство, молодший шкільний вік, підлітковий вік, юнацький вік.

Дошкільний вік. У цей період особливе місце займають сюжетно-рольові ігри, що мають професійно орієнтований характер. Діти у своїх іграх повторюють дії своїх батьків, інших дорослих людей, а також програють ті ситуації, які вони коли-небудь бачили. Відбуваються початкові трудові проби, такі як догляд за одягом, рослинами, прибирання приміщень тощо [2].

Молодший шкільний вік: Молодший шкільний вік – початок шкільного життя. Вступаючи до нього, дитина набуває внутрішню позицію школяра, навчальну мотивацію. Навчальна діяльність стає для нього провідною, протягом цього періоду у дитини розвивається теоретичне мислення, вона отримує нові знання, вміння, навички – створює необхідну базу для свого подальшого навчання. Але значення навчальної діяльності цим вичерпується: від її результативності безпосередньо залежить розвиток особистості молодшого школяра. [4]

Для професійного самовизначення сензитивним періодом, на думку Б. Ананьєва, є вік від 14 до 23 років, коли вперше закладаються основи морального ставлення до різних видів професій; відбувається формування системи особистісних цінностей, які визначають вибірковість ставлення особи до різних професій. Розвиток професійного самовизначення у підлітковому віці спрямований на закладення основ працездатності, усвідомлення своїх окремих рис особистості, усвідомлення бажань, свідомий та відповідальний вибір майбутнього професійного шляху.

У більш комфортних умовах виявляються юнаки та дівчата, які отримують загальну середню (повну) освіту. На момент закінчення школи багато хто вибрав найбільш реальні та прийнятні варіанти професії. Вони відвідують школи майбутніх абітурієнтів, підготовчі курси, де цілеспрямовано вивчають необхідні для вступу навчальні дисципліни. Це допомагає не тільки впевнитися в правильності обраної професії і отримати знання, а й психологічно підготувати себе до майбутніх вступних випробувань[3]. До 18-23 років життя дівчат та юнаків супроводжується

здобуттям професійної освіти у вищих навчальних закладах. Враховуючи деякі закономірні особливості психічного та соціального розвитку вчорашнього школяра, слід звернути особливу увагу на складнощі, пов'язані з процесом ламання колишніх шкільних стереотипів шкільного навчання. Нове, незвичне для учня соціокультурне середовище та більш вільний характер організації занять, активізують на першому та другому курсі проблеми особистісного та професійного самовизначення, які мали б наступити ще у старших класах школи. Студент повинен дуже швидко зорієнтуватися та освоїти способи та методи навчальної діяльності з нових позицій, зрозуміти систему норм та правил, що існують в університеті, на факультеті та у групі, розробити свою систему цінностей щодо навчання, майбутньої роботи, щодо викладачів. Для діяльності студента в цей період характерна інтенсивність функціонування психіки, надзвичайно висока інтелектуальна та емоційна напруга; у процесі діяльності виникають навантаження і виникають завдання які викликають напруженість (складання іспитів, заліків, виконання контрольних робіт тощо.). Все це вимагає психічної та психологічної мобілізації і може призвести до нервово-психічної перенапруги[5].

Успішність професійного самовизначення суттєво залежить від специфічного стану особистості, який Б.Д. Паригін називає "психологічною готовністю" [4].

Згідно із поглядами І.А. Шмельової, процес формування професійного самовизначення значною мірою обумовлений активною позицією особистості щодо її професійного розвитку. Важливими факторами є прийняття відповідальності за обраний професійний шлях, адекватне ставлення до власної особистості і професійних можливостей, а також розвиток самопізнання [2].

В контексті педагогічної діяльності, викладач повинен мати глибоке розуміння своєї особистості, включаючи власні особливості, здібності,

недоліки, можливості, сильні та слабкі сторони. Важливо також розробляти стратегії компенсації недоліків та підвищення своїх професійних навичок. Це сприяє покращенню результатів в педагогічній роботі і сприяє кращому розвитку студентів.

Роль і значення професійного самовизначення у професії викладача важливі і комплексні. Професійне самовизначення є краєвидом самоідентифікації та формування професійної ідентичності викладача, і воно впливає на кожний аспект викладацької діяльності. Ось деякі ключові аспекти ролі і значення професійного самовизначення у професії викладача:

1. Мотивація - професійне самовизначення допомагає визначити мотиви та цілі викладача в освітній галузі. Від якості мотивації залежить його внесок у навчання та виховання студентів.
2. Професійна ідентичність - самовизначення вирішує питання, хто вчитель відчуває себе і хто він хоче бути в освітньому середовищі. Це включає в себе розуміння власних цінностей, переконань та ролі вчителя у суспільстві.
3. Розвиток навичок та компетентностей - професійне самовизначення спонукає вчителя розвивати необхідні навички і компетентності, які допомагають ефективно викладати, взаємодіяти зі студентами та пристосовуватися до змін в освітньому процесі.
4. Адаптація до вимог і змін - освіта постійно розвивається, і викладач повинен бути готовим до нових викликів і інновацій. Професійне самовизначення сприяє гнучкості та адаптації вчителя до змін у сфері освіти.
5. Відповідальність перед студентами - від викладача залежить формування майбутньої професійної компетентності студентів. Його рішення та підходи впливають на якість навчання та підготовку молодих спеціалістів.

6. Сприяння студентському розвитку - професійне самовизначення викладача може створювати стимули та впливати на студентську мотивацію, допомагаючи їм розкрити власний потенціал і обирати професійний шлях.

У підсумку, професійне самовизначення викладача є важливим компонентом його успіху та впливу на студентів та освітнє середовище загалом. Воно формує професійну ідентичність, визначає цілі, мотивацію і готовність до розвитку, а також впливає на якість освіти та підготовку майбутніх спеціалістів.

У ході розгляду психологічних аспектів професійного самовизначення викладача було з'ясовано, що цей процес включає в себе ряд ключових елементів, які визначають майбутній вибір і професійний розвиток особистості в освітній галузі.

Відповідно до дослідників, професійне самовизначення полягає у процесі вибору та проєктування майбутньої професійної діяльності. Це важливий крок у кар'єрному розвитку викладача, оскільки від нього залежать якість навчання та вплив на студентів.

Під час аналізу були визначені такі психологічні аспекти як мотивація, самоідентифікація, самопізнання, самооцінка, адаптація до стресів та соціальний контекст. Ці аспекти відображають внутрішній світ викладача, його внутрішні переконання, цінності та стосунки з навколишнім середовищем.

Психологічний аналіз підкреслив важливість професійного самовизначення викладача, оскільки від нього залежить ефективність його педагогічної діяльності. Цей процес впливає на мотивацію, розвиток професійної ідентичності, рівень психологічної готовності до викладацької роботи та сприяє якісному формуванню майбутніх фахівців.

Отже, професійне самовизначення викладача є важливим психологічним процесом, що впливає на всі аспекти його професійної

діяльності та розвитку. Розуміння психологічних аспектів цього процесу допомагає викладачам бути більш успішними у їхній кар'єрі та сприяє покращенню освіти та підготовці молодих спеціалістів.

Проведений у роботі теоретичний аналіз і систематизація психологічних досліджень дозволяють сформулювати низку узагальнень, що розкривають сутність, структуру та закономірності професійного самовизначення викладача.

1. Професійне самовизначення викладача є динамічним процесом, а не одноразовим актом вибору. На противагу поширеному у буденній свідомості уявленню про самовизначення як про момент вибору професії, психологічний аналіз засвідчує, що це неперервний, спіралеподібний процес, який відновлюється і поглиблюється на кожному новому етапі педагогічного шляху. Він пов'язаний із постійним узгодженням між реальними умовами педагогічної діяльності, власними цінностями та уявленнями про сенс праці. Кожна кризова точка кар'єри — входження у професію, зміна закладу, реформи освіти, вікові переходи — ставить педагога перед необхідністю нового осмислення свого місця і ролі, тобто перед новим самовизначенням.

2. Структура професійного самовизначення викладача є трикомпонентною і включає когнітивний, афективний та поведінковий виміри. Когнітивний компонент охоплює усвідомлення власних цінностей, мотивів, сильних і слабких сторін як фахівця, а також знання про специфіку педагогічної діяльності та вимоги до неї. Афективний компонент відображає емоційне ставлення до обраної педагогічної ролі: переживання власної компетентності або некомпетентності, задоволеність або відчуження від праці, інтенсивність ідентифікації з педагогічним покликанням. Поведінковий компонент проявляється у конкретних стратегіях фахової діяльності, пошуку зворотного зв'язку, готовності до самовдосконалення, а також у способах реагування на труднощі й невдачі. Повноцінне самовизначення передбачає узгодженість усіх трьох компонентів — воно

порушується, коли між ними виникає суперечність (наприклад, коли педагог розуміє цінність своєї роботи когнітивно, але афективно переживає відчуження від неї).

3. Педагогічна ідентичність є ядром професійного самовизначення викладача. Дослідження показують, що стійка, позитивна педагогічна ідентичність — стан, за якого людина сприймає педагогічну роль як органічну частину власного «Я» — є необхідною умовою не лише задоволеності працею, але й її якості. Педагог із сформованою ідентичністю демонструє більшу психологічну стійкість у кризових ситуаціях, гнучкіше адаптується до змін і зберігає внутрішню мотивацію навіть за несприятливих зовнішніх умов. Натомість «розмита» ідентичність (Е. Еріксон), коли людина не може або не хоче повноцінно ідентифікуватись із педагогічною роллю, корелює з посиленням вигорання, зниженням відповідальності та зменшенням якості педагогічної взаємодії зі студентами.

4. Рефлексія є ключовим психологічним механізмом самовизначення. Аналіз досліджень свідчить, що здатність до усвідомленого самоспостереження — рефлексія на власну діяльність, мотиви, реакції та цінності — є тим психологічним механізмом, який перетворює несвідому адаптацію до умов праці на справжнє самовизначення. Викладачі з розвиненою рефлексивністю здатні своєчасно виявляти внутрішні протиріччя між декларованими й реальними цінностями, між «Я-ідеальним» і «Я-реальним» педагогом, і на основі цього усвідомлення будувати цілеспрямований розвиток. Низький рівень рефлексії, навпаки, призводить до того, що педагог діє переважно за інерцією, не помічаючи власного вигорання чи дрейфу від первинних мотивів.

5. Характер мотивації визначає якість самовизначення і стійкість у педагогічній діяльності. Відповідно до теорії самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна, внутрішня мотивація — заснована на інтересі, цінності діяльності самої по собі і задоволенні базових психологічних потреб — є основою

стійкого й осмисленого самовизначення. Педагоги з переважно внутрішньою мотивацією демонструють вищу якість навчання, більшу творчу активність і меншу схильність до вигорання. Зовнішня мотивація (матеріальна винагорода, соціальне схвалення, уникнення покарання) може тимчасово підтримувати діяльність, однак не забезпечує повноцінного самовизначення і за несприятливих умов швидко призводить до відчуження від роботи. Особливо небезпечним є стан «інтродекції» — коли педагог виконує свою роль не з власного вибору, а під тиском внутріалізованих зовнішніх вимог, що супроводжується хронічним стресом і тривогою.

6. Кризи у педагогічній кар'єрі мають подвійну психологічну природу. Аналіз стадій кар'єрного розвитку за Д. Сьюпером і концепції нормативних криз дорослості дозволяє стверджувати, що кризові епізоди у кар'єрі викладача є одночасно загрозою і можливістю. За умови, коли педагог має достатній рівень рефлексії, особистісну зрілість і соціальну підтримку, криза виконує функцію «розвивального виклику» — вона руйнує застарілі способи осмислення власної ролі і відкриває шлях до якісно нового, більш зрілого самовизначення. За відсутності цих умов криза може закріплюватись у формі хронічного вигорання, цинізму або пасивної адаптації, що призводить до стагнації у розвитку.

7. Соціальні та інституційні умови педагогічної діяльності суттєво впливають на процес самовизначення. Психологічний клімат у колективі, стиль управління закладом, наявність або відсутність культури зворотного зв'язку, визнання педагогічних досягнень, умови для фахового зростання — усі ці зовнішні чинники можуть як стимулювати, так і гальмувати самовизначення. Найбільш сприятливим є середовище, яке забезпечує психологічну безпеку, підтримує автономію педагога і надає можливості для осмисленого розвитку. Репресивне або надмірно контрольоване середовище, навпаки, пригнічує внутрішню мотивацію і ускладнює ідентифікацію з педагогічною роллю.

8. Необхідним є цілеспрямований психологічний супровід самовизначення педагогів на системному рівні. Результати аналізу вказують на те, що самовизначення не відбувається автоматично з накопиченням стажу або знань — воно потребує спеціально організованих умов та підтримки. Ефективними формами такого супроводу є: індивідуальна та групова супервізія; рефлексивні практики (щоденники, портфоліо, групи підтримки); спеціально розроблені програми для педагогів на різних етапах кар'єри (особлива увага — до перших трьох років роботи і до кризи «середини кар'єри»); а також формування в закладах освіти культури колегіального обговорення педагогічного досвіду. Впровадження цих практик дозволяє не лише підвищити якість педагогічної діяльності, але й суттєво знизити рівень емоційного вигорання серед викладачів.

Таким чином, психологічне благополуччя викладача і якість освіти є нерозривно пов'язаними через стан його професійного самовизначення. Педагог, який знайшов себе у своїй праці — який переживає її як осмислену, ціннісно насичену і суб'єктно привласнену діяльність, — є не лише більш ефективним фахівцем, але й більш здоровою, цілісною особистістю. Розвиток цього аспекту психологічної науки має стратегічне значення як для теорії педагогічної психології, так і для практики модернізації вітчизняної системи освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у проведенні емпіричних порівняльних досліджень самовизначення педагогів різних ланок освіти (школа, коледж, університет), у вивченні гендерних і вікових особливостей цього процесу, а також у розробці та апробації програм психологічної підтримки, спрямованих на зміцнення педагогічної ідентичності й мотиваційної стійкості викладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

To chapter 1

1. Kravchenko, S. (2025). Economic efficiency and adaptability of the development of entrepreneurial entities engaged in grape production in times of war. *International Scientific Journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"*, 11(103). doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-11-11598>.

2. Kravchenko, S. (2025). Analysis of the organizational and economic development of entrepreneurial structures in the agricultural sector of the economy under martial law. *Moderní aspekty vědy : LX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., P. 86-97*. doi: <https://doi.org/10.52058/60-2025>.

3. Kravchenko, S. (2025). Economic efficiency of the development of micro-enterprises engaged in grape production and their adaptation to war conditions. *International Scientific Journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"*, 11(104). doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-12-11681>.

4. Kravchenko, S. (2025). Effectiveness of the development of entrepreneurial structures for the production of plant products and their organisational-economic adaptation to the conditions of war in Ukraine. *Economics, sociology, business, administration and services: modern technologies and theories : collective monograph. Section – Economy / Breus S., Siruk O. etc. International Science Group. USA, Boston: Primedia eLaunch, P. 55-66*. doi: <https://doi.org/10.46299/ISG.2025.MONO.ECON.3.1.3>.

5. Kravchenko, S. (2026). Economic adaptation of small agribusiness enterprises to operate in war conditions and stimulating their european integration development. *Modern challenges and opportunities of the economy: analysis of new trends in management, implementation of technologies and ideas in tourism : collective monograph. Section – Economy / Bahalika T. etc. International Science*

Group. Boston : Primedia eLaunch, 608 p. P. 73-83. doi: <https://doi.org/10.46299/ISG.2026.MONO.ECON.1.2.3>.

6. Latifundist.com. Official web-site. (n.d.). Retrieved from : <https://latifundist.com/analytics/39-derzhavna-ta-mizhnarodna-pidtrimka-agrosektoru-u-2026-rotsi-granti-krediti-dotatsiyi>.

7. Matiienko, V. (2024). Formation of the management mechanism for the development of agricultural enterprises in rural areas. *Journal of Strategic Economic Research*, 25(3), 93-107. doi: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2024.3.10>.

8. Adamchuk, V., Perepelytsia, N., Hrytsyshyn, M. (2026). Intelligent agriculture – a determinant of innovative development of technical support for agro-industrial production. *Bulletin of Agricultural Science*, 104(2). doi: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202602-05>.

9. Aksenko, P.A. (2024). Organizational and economic mechanism of development of agricultural formations: theoretical content and interaction algorithm. *Journal of Management, Economics and Technologies*, 2, 63-74. doi: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2024-2-63>.

10. Aksenko, P.A. (2025). Innovative transformation of the organizational and economic mechanism of the development of agricultural formations: strategic vectors of modernization. *Journal of Management, Economics and Technologies*, 4, 87-102. doi: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-4-87>.

11. Vasiliev, A.S. (2025). Adaptive business strategies as a tool for increasing the competitiveness of enterprises in conditions of uncertainty. *Business Inform*, 12, 57-57. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-12-57-57>.

12. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.

13. Dyukarev, A.O., Chernega, I.I. (2025). Methodological principles of business management in agribusiness in the context of digital transformation and

sustainable development. *Journal of Management, Economics and Technologies*, 2, 307-321. doi: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-2-307>.

14. Zolotnytska, Y.V. (2025). Methodological approaches to managing the development of family farming: an interdisciplinary dimension. *Agrosvit*, 19, 86-94. doi: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.19.86>.

15. Ilchuk, M.M., Svinous, I.V., Tomashevskaya, O.A. (2024). Organizational and economic support for the competitiveness of agribusiness enterprises. *Agrosvit*, 22, 31-37. doi: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.22.31>.

16. Kalachevska, L. (2025). The impact of digitalization on the efficiency of the production process in the agricultural sector. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*, 4(104), 49-56. doi: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2025.4.8>.

17. Kyrylko, N.M. (2025). Modeling the organizational process of enterprise recovery in post-conflict conditions. *Journal of Management, Economics and Technologies*, 2, 33-46. doi: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-2-33>.

18. Koval, V.V., Savenko, I.I., Gontaruk, Ya.V., Metil, T.K., Drozdova, V.A., Asaulenko, N.V. (2025). Financial and credit support for grain production in agricultural enterprises: strategic approaches to minimizing risks and ensuring food security. *Business Inform*, 9, 297-309. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-9-297-309>.

19. Livinsky, A., Melnychuk, O., Petrenko, O. (2024). Development of farming as a form of agrarian entrepreneurship in the context of institutional transformations. *Sustainable economic development*, 1(48), 378-383. doi: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-52>.

20. Lypovy, D.V. (2025). Social responsibility management of agrarian business enterprises based on the methodology of continuous process improvement. *Business Inform*, 7, 285-292. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-7-285-292>.

21. Mahsma, M.B., Banshchikov, P.G. (2025). Managing the competitiveness of business organizations in the agricultural sector. *Business Inform*, 9, 239-246. doi: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-9-239-246>.

22. Nitsenko, V.S., Ponomareva, M.S. (2025). Modeling of production and economic activities of an agricultural enterprise: a managerial aspect. *Journal of Management, Economics and Technologies*, 3, 3-17. doi: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-3-3>.

23. Oliynyk, T.I., Oliynyk, E.O., Shcherbakov, Y.M. (2025). The concept of effective management of the competitiveness of an agricultural enterprise. *Agrosvit*, 18, 100-106. doi: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.18.100>.

24. Orlov, V.V. (2025). Methodological basis and specifics of assessing factors for the development of the potential of agricultural enterprises. *Journal of Management, Economics and Technologies*, 4, 239-250. doi: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-4-239>.

25. Pavlova, G.E., Lopatovsky, V.G. (2026). Institutional support of economic sustainability of farms under the influence of military challenges. *Agrosvit*, 2, 21-28. doi: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.2.21>.

26. Ponomareva, M.S. (2025). Models of effective agribusiness management: organizational mechanisms and economic indicators. *Journal of Management, Economics and Technology*, 1, 154-169. doi: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-1-154>.

27. Prokopyshyn, O.S., Dranus, L.S., Dranus, V.V. (2026). Business process management in agricultural enterprises and their financial support. *Effective economy*, 2. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.115>.

28. Svinous, I.V., Grinchuk, Yu.S., Paska, I.M., Nyanko, V.M., Zhelavska, N.V. (2026). Risk management as an element of the institutional architecture of management of production and economic activities of agricultural enterprises. *Agrosvit*, 2, 35-61. doi: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.2.55>.

29. Solyanyk, L.G. (2026). Optimization of the financing structure of agricultural enterprises in the conditions of modern transformations. *Effective Economy*, 2. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.64>.

30. Sudomyr, S.M., Zhybak, M.M., Kulyak, M.R. (2025). Integrated mechanisms for developing the potential of small businesses: logistic and cooperative dimensions. *Journal of Management, Economics and Technologies*, 3, 118-129. doi: <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2025-3-118>.

31. Tulchynska, S., Kryvda, O. (2024). Capitalization of agro-industrial companies in conditions of macroeconomic instability. *Economy and Society*, 59. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-71>.

32. Khalatur, S.M. (2025). Financial management of the competitiveness of agricultural enterprises in the context of ESG transformations. *Effective economy*, 12. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.12.3>.

33. Khalatur, S.M., Grabchuk, O.M., Pavlenko, O.P., Manzheliy, K.M. (2025). Financial management in small agribusiness: adaptive strategies for financial support. *Agrosvit*, 17, 43-47. doi: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.17.43>.

34. Shchadura-Nikiporets, N.T., Derii, Zh.V., Minina, O.V. (2026). Financial condition of agro-industrial enterprises in conditions of economic instability. *Agrosvit*, 4, 68-76. doi: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.4.68>.

До розділу 2

1. Awan U., Kanwal N., Alawi S., Huiskonon J., Dahanayake A. *Artificial Intelligence for Supply Chain Success in the Era of Data Analytics* // In: The Fourth Industrial Revolution: Implementation of Artificial Intelligence for Growing Business Success. Cham : Springer, 2021. P. 3–21. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-62796-6_1

2. Blackburn O., Ritala P., Keränen J. *Digital Platforms for the Circular Economy: Exploring Meta-Organizational Orchestration Mechanisms* // Organi-

zation & Environment. 2023. Vol. 36. No. 2. P. 253–281. DOI: <https://doi.org/10.1177/10860266221130717>

3. Cioffi R., Travaglioni M., Piscitelli G., Petrillo A., Parmentola A. *Smart Manufacturing Systems and Applied Industrial Technologies for a Sustainable Industry: A Systematic Literature Review // Applied Sciences*. 2020. Vol. 10. No. 8. Article 2897. DOI: <https://doi.org/10.3390/app10082897>

4. Ghisellini P., Cialani C., Ulgiati S. *A Review on Circular Economy: The Expected Transition to a Balanced Interplay of Environmental and Economic Systems // Journal of Cleaner Production*. 2016. Vol. 114. P. 11–32. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.09.007>

5. Hoosain M. S., Paul B. S., Ramakrishna S. *The Impact of 4IR Digital Technologies and Circular Thinking on the United Nations Sustainable Development Goals // Sustainability*. 2020. Vol. 12. No. 23. Article 10143. DOI: <https://doi.org/10.3390/su122310143>

6. Noman A. A., Akter U. H., Pranto T. H., Haque A. B. *Machine Learning and Artificial Intelligence in Circular Economy: A Bibliometric Analysis and Systematic Literature Review // Annals of Emerging Technologies in Computing*. 2022. Vol. 6. No. 2. P. 13–40. DOI: <https://doi.org/10.33166/AETiC.2022.02.002>

7. Petrik D., Hiller S., Morar D. *Digital Platforms for Circular Economy: Empirical Development of a Taxonomy and Archetypes // Electronic Markets*. 2025. Vol. 35. Article 60. DOI: 10.1007/s12525-025-00792-w.

8. Ramakrishna S., Ngowi A., De Jager H., Awuzie B. *Emerging Industrial Revolution: Symbiosis of Industry 4.0 and Circular Economy: The Role of Universities // Science, Technology and Society*. 2020. Vol. 25. No. 3. P. 505–525. DOI: <https://doi.org/10.1177/0971721820912918>

9. Wilts H., Riesco Garcia B., Guerra Garlito R., Saralegui Gómez L., González Prieto E. *Artificial Intelligence in the Sorting of Municipal Waste as an Enabler of the Circular Economy // Resources*. 2021. Vol. 10. No. 4. Article 28. DOI: <https://doi.org/10.3390/resources10040028>

10. Wu H., Li S., Hou W., Zhang X. *Leveraging Digital Platforms for Circular Economy: A Value Creation View // Sustainability*. 2024. Vol. 16. Article 11180. DOI: <https://doi.org/10.3390/su162411180>

To chapter 3

1. CIPD. (2025). Talent Management: Factsheet. Chartered Institute of Personnel and Development. URL: <https://www.cipd.org/en/knowledge/factsheets/talent-factsheet/>

2. Deloitte. (2024). 2024 Global Human Capital Trends. Deloitte Insights. URL: <https://www.deloitte.com/ua/en/about/press-room/human-capital-trends.html>

3. Drahan, O. I., & Pylypenko, M. L. (2021). Development of talent management in the enterprise personnel management system. *Economy and Society*, 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-52> [in Ukrainian].

4. Dyakiv, O., Shushpanov, D., Prokhorovska, S., & Khlypovka, O. (2024). Innovative approaches to talent management under conditions of digital transformation. *Visnyk Ekonomiky*, 3, 73-95. DOI: 10.35774/visnyk2024.03.073 [in Ukrainian].

5. Yukhnovska, Yu. O., Didenko, A. V., & Ryzhenko, O. M. (2024). Human capital potential in the enterprise management system. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management*, 58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-2675/2024-58-6> [in Ukrainian].

6. Kravariti, F., & Johnston, K. (2020). Talent Management: A Critical Literature Review and Research Agenda for Public Sector Human Resource Management. *Public Management Review*, 22(1), 75-95. DOI: 10.1080/14719037.2019.1638439.

7. OECD. (2025). Empowering the Workforce in the Context of a Skills-First Approach. Paris: OECD Publishing. URL:

https://www.oecd.org/en/publications/empowering-the-workforce-in-the-context-of-a-skills-first-approach_345b6528-en.html

8. Zavorodnii, A. (2025). The essence and evolution of human capital management in the context of digital transformation. *Economy and Society*, 74. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-23> [in Ukrainian].

9. Plaksiuk, O., Horvatova, O., & Yakushev, O. V. (2023). Human capital as a factor in improving company efficiency and competitiveness. *Academic Review*, 1. DOI: [10.32342/2074-5354-2023-1-58-12](https://doi.org/10.32342/2074-5354-2023-1-58-12) [in Ukrainian].

10. Kholodnytska, A., & Shkalaberda, V. (2023). Development and implementation of a talent-management system as a strategic innovative tool of personnel management. *Problems and Prospects of Economics and Management*, 2(34), 88-100. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2\(34\)-88-100](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2(34)-88-100) [in Ukrainian].

До розділу 4

1. Чорнобай В. Лексико-семантичний аспект комунікації у соціальних мережах // Наукові праці МАУП. Філологія. 2023. № 5. С. 44–49.

2. Антонюк Г., Гоца В. Інтернет мовлення та соціальні медіа: аналіз використання мовних засобів у коментарях користувачів на форумах та у соціальних мережах // Наукові записки Острозької академії. 2023. № 15. С. 111–116.

3. Літвінова-Михальюк Т. Трансформація засобів комунікації: як інтернет і соціальні мережі впливають на політичну комунікацію і змінюють відчуття реальності // Обрії друкарства. 2022. № 1(11). С. 99–109.

4. Соколов Б. Цифровий дискурс у соціальних мережах: методологічні виклики дискурс-аналізу // Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія. 2025. № 10. С. 55–61.

5. Crystal D. *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 272 p.

6. Goel R., Soni S., Goyal N. et al. The Social Dynamics of Language Change in Online Networks // arXiv. 2016. P. 1–12.
7. Shao C., Ciampaglia G., Varol O. et al. The spread of low-credibility content by social bots // arXiv. 2017. P. 1–10.
8. Швелідзе Л. Соціальна мережа Twitter: основні дискурсивні ознаки в українськомовному та англійськомовному комунікативному середовищі // Вісник ОНУ. Філологія. 2021. № 2(24). С. 70–78.

До розділу 5

1. Макух, Т., Коробович, Л., & Рубан, В. (2023). СТІЙКІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, (18), 122-127. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.18.13>
2. Що таке сталий розвиток підприємства? URL: <https://tms.ua/blog/shcho-take-stalyj-rozvytok-pidpryiemstva/> (Дата звернення 03.05.2026 р.).
3. Сталий розвиток як основа економічного зростання підприємства URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/230477> (Дата звернення 03.05.2026 р.).
4. Виправляємо плутанину між термінами «стійкість» і «сталість»: економічні приклади URL: <https://ukraine-oss.com/vypravlyayemo-plutanynu-mizh-terminamy-stijkist-i-stalist-ekonomichni-pryklady/> (Дата звернення 03.05.2026 р.).
5. Хахалев Д., Гагарінов О. Економічна стійкість підприємства як основа сталого розвитку в умовах глобальних змін. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 3. С. 145-151. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-19>

6. Кудріна О., Ковтун О.. Стійкість як основа економічного розвитку підприємств. *Зб. наук. пр. Державного податкового університету*. 2024. № 2. С. 61-64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-5940.2.2024.11>

7. Ковтун О. А. *Методологія управління стійким розвитком підприємств в сучасних умовах: монографія; за наук. ред. О.Ю. Кудріної*. Суми : ФОП Цьома С.П., 2024. 310 с.

До розділу 6

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція ООН від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

4. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

6. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 1950. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

7. Americans with Disabilities Act of 1990. URL: <https://www.ada.gov/law-and-regs/ada/>

8. ADA Requirements: Service Animals. URL: <https://www.ada.gov/resources/service-animals-2010-requirements/>

9. European Accessibility Act: Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj>
10. Quinn G., Degener T. Human Rights and Disability: The Current Use and Future Potential of United Nations Human Rights Instruments in the Context of Disability. New York ; Geneva : United Nations, 2002. 289 p.
11. Lawson A. Disability and Equality Law in Britain: The Role of Reasonable Adjustment. Oxford : Hart Publishing, 2008. 304 p.
12. Shakespeare T. Disability Rights and Wrongs Revisited. London : Routledge, 2014. 252 p.
13. Gooding P. A New Era for Mental Health Law and Policy: Supported Decision-Making and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 280 p.
14. United Nations. Accessibility and Development: Mainstreaming disability in the post-2015 development agenda. New York : United Nations, 2013. URL: https://www.un.org/disabilities/documents/accessibility_and_development.pdf
15. Wackenheim v. France, Communication No. 854/1999, U.N. Doc. CCPR/C/75/D/854/1999 (2002).
16. Harpur P. Discrimination, Copyright and Equality: Opening the E-Book for the Print Disabled. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 424 p.
17. Stein M. A., Lord J. E. Future Prospects for the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. In: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Oxford : Oxford University Press, 2018. P. 17–35.

До розділу 7

1. Khalfallah H. B., Jelassi M., Demongeot J., Ben Saoud N. B. Decision support systems in healthcare: systematic review, meta-analysis and prediction, with example of COVID-19 // *AIMS Bioengineering*. 2023. Vol. 10, No. 1. P. 27–52.
2. Marashi-Hosseini L., Jafarirad S., Hadianfard A. M. A fuzzy based dietary clinical decision support system for patients with multiple chronic conditions (MCCs) // *Scientific Reports*. 2023. Vol. 13. Article 12166.
3. Tun H. M., Rahman H. A., Naing L., Malik O. A. Trust in Artificial Intelligence-Based Clinical Decision Support Systems: Systematic Review // *Journal of Medical Internet Research*. 2025. Vol. 27. Article e69678.
4. Nasarian E., Alizadehsani R., Acharya U. R., Tsui K.-L. Designing Interpretable ML System to Enhance Trust in Healthcare: A Systematic Review to Proposed Responsible Clinician-AI-Collaboration Framework. 2023. arXiv:2311.11055.
5. Hossain E., Rana R., Higgins N. et al. Natural Language Processing in Electronic Health Records in Relation to Healthcare Decision-making: A Systematic Review. 2023. arXiv:2306.12834.
6. Li S., Liu P., Nascimento G. G. et al. Federated and Distributed Learning Applications for Electronic Health Records and Structured Medical Data: A Scoping Review. 2023. arXiv:2304.07310.
7. Квітка Д. М., Паламарчук В. О., Земсков С. В., Січінава Р. М. Введення поняття якості життя в практичну медицину. *Clinical Endocrinology and Endocrine Surgery*. 2021. № 1 (73). С. 70–75.
8. Centers for Disease Control and Prevention. Health-Related Quality of Life (HRQOL): CDC HRQOL-4. URL: <https://www.cdc.gov/hrqol> (дата звернення: 15.05.2026).

До розділу 8

1. Гришко І. В. Психолого педагогічні аспекти професійного самовизначення викладача вищої школи / І. В. Гришко // Вісник педагогічних наук. — 2023. — № 4. — С. 67–75.

2. Гріньова О. М. Професійне самовизначення особистості як психолого педагогічна проблема / О. М. Гріньова // Освіта. Інноватика. Практика. — 2023. — № 5 (11). — С. 52–58.

3. Дідусь О. М. Психолого педагогічний супровід особистісного і професійного самовизначення фахівців у системі вищої освіти / О. М. Дідусь. — К.: НАПН України, 2022. — 144 с.

4. Зінкевич Лісова Н. В. Психолого педагогічні основи професійного самовизначення викладача в епоху цифрових трансформацій / Н. В. Зінкевич Лісова // Вісник Київського університету. Серія «Педагогіка та психологія». — 2024. — № 1. — С. 82–91.

5. Кравчук Л. А. Професійна адаптація та самовизначення викладача в умовах сучасних освітніх реформ / Л. А. Кравчук // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Педагогіка». — 2023. — № 3. — С. 105–114.

6. Мельник О. В. Психолого педагогічні детермінанти професійного самовизначення викладачів у закладах вищої освіти / О. В. Мельник // Науковий вісник педагогічного інституту. — 2022. — Вип. 21. — С. 118–126.

7. Освіта України. Професійний стандарт викладача закладу вищої освіти / МОН України. — К.: Освіта.UA, 2021. — 18 с. (рекомендовано використовувати як нормативне джерело).

8. Павличко О. В. Психолого педагогічний аналіз професійного вибору викладача в закладі вищої освіти / О. В. Павличко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — 2024. — Вип. 23. — С. 95–104.

9. Степаненко І. М. Професійне самовизначення викладача як фактор якості освітнього процесу / І. М. Степаненко // Вісник Житомирського

державного університету імені І. Франка. Серія «Педагогіка та психологія». — 2022. — Вип. 1. — С. 132–141.

10. Шевченко Л. В. Психолого педагогічна модель професійного самовизначення викладача в закладі вищої освіти / Л. В. Шевченко // Journal «ScienceRise: Pedagogical Education». — 2023. — № 1(21). — С. 56–64.

До розділу 9

1. National Institute of Standards and Technology. *Guide to Computer Security Log Management* : NIST Special Publication 800-92 / К. Kent, М. Soupra. Gaithersburg : NIST, 2006. 72 p.

2. Microsoft. *Windows Security Event Log Reference*. URL: <https://learn.microsoft.com/en-us/windows/security/threat-protection/auditing/security-events> (дата звернення: 20.05.2026).

3. Chuvakin A., Schmidt K., Phillips C. *Logging and Log Management: The Authoritative Guide to Understanding the Concepts Surrounding Logging and Log Management*. Waltham : Syngress, 2012. 460 p.

4. Verizon. *2024 Data Breach Investigations Report*. URL: <https://www.verizon.com/business/resources/reports/dbir/> (дата звернення: 20.05.2026).

5. MITRE. *MITRE ATT&CK Framework*. URL: <https://attack.mitre.org/> (дата звернення: 20.05.2026).

6. pandas. *Time Series / Date functionality*. URL: https://pandas.pydata.org/docs/user_guide/timeseries.html (дата звернення: 20.05.2026).

7. Behl A., Behl K. *Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know*. Oxford : Oxford University Press, 2017. 272 p.

8. Scarfone K., Mell P. *Guide to Intrusion Detection and Prevention Systems (IDPS)* : NIST Special Publication 800-94. Gaithersburg : NIST, 2007. 127 p.

9. ISO/IEC 27001:2022. *Information security, cybersecurity and privacy protection – Information security management systems – Requirements*. Geneva : ISO, 2022.

Vydavatel:

Publishing house Education and Science s.r.o. IČO : 271 56 877.
Frýdlanská 15/1314 , Praha 8. MS v Praze , oddíl C,vložka 100614

**Cross-Disciplinary Studies in
Science, Innovation and Social
Development**

Volume XII

Signed for printing on May 26, 2026.
Format 60x90/8. Headset Times New Roman.
Mental printing. arc. 6,03. Edition online.